

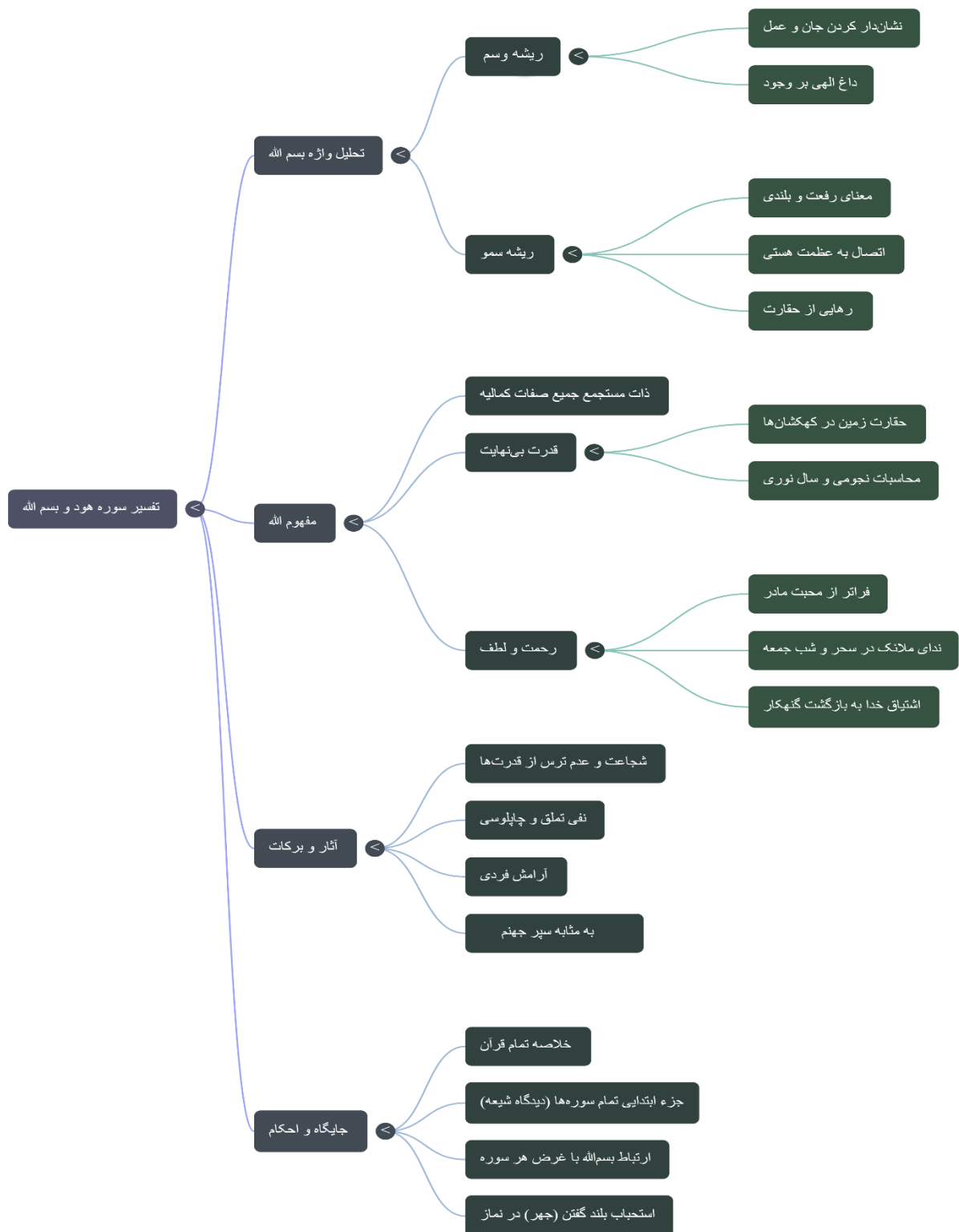
بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۱

سوره حمد ۱

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی

درس سوم: سوره حمد ۱

چکیده

این گزارش به بررسی و تحلیل آموزه‌های مستخرج از تفسیر سوره مبارکه هود با محوریت تفسیر المیزان می‌پردازد. یافته‌های کلیدی نشان می‌دهد که سوره هود در یکی از دشوارترین دوران رسالت پیامبر اسلام (ص)، موسوم به «عام‌الحزن»، نازل شده است تا مایه پایداری و تسلی باشد. بخش عمده‌ای از تحلیل بر عبارت «بسم‌الله الرحمن الرحیم» متمرکز است که فراتر از یک ترجمه ساده، به عنوان فرآیندی برای «نشان‌دار کردن روح» (وسمه) و «رفعت جستن» (سمو) تبیین شده است. این سند همچنین به بررسی نسبت میان قدرت لایتناهی الهی و حقارت قدرت‌های مادی پرداخته و بر جایگاه بنیادین این آیه در پیوند انسان با عظمت هستی تأکید می‌ورزد.

۱. سوره هود: زمینه تاریخی و نزول

سوره هود، یازدهمین سوره قرآن کریم، در سال‌های دهم یا یازدهم هجرت در مکه نازل شده است. اهمیت زمانی نزول این سوره در موارد زیر خلاصه می‌شود:

- **تقارن با عام‌الحزن:** این سوره در دورانی نازل شد که پیامبر اسلام (ص) پس از رحلت حضرت خدیجه (س) و عموی خود، ابوطالب، در اوج سختی و فشارهای اجتماعی و روانی قرار داشتند.
- **کارکرد سوره:** با توجه به شرایط نزول، این سوره به عنوان پشتوانه‌ای معنوی برای تقویت اراده در برابر ناملایمات تلقی می‌شود.

۲. واژه‌شناسی و ابعاد پنهان «بسم‌الله الرحمن الرحیم»

تحلیل متن نشان می‌دهد که ترجمه متداول «به نام خداوند بخشنده مهربان»، تمامی ابعاد معنایی این آیه را پوشش نمی‌دهد. ریشه‌یابی واژه «اسم» دو معنای بنیادین را آشکار می‌سازد:

الف) وسمه (نشان گذاری و داغ زدن)

در لغت، «وسمه» به معنای داغ یا نشانی است که در گذشته بر اسب‌های ارزشمند می‌زدند تا صاحب آن شناسایی شود. در لایه معنایی عمیق‌تر:

- **نشان‌داری نفس:** قرائت بسم‌الله به معنای نشانه نهادن بر جان و عمل است؛ به گونه‌ای که هر کس عمل، کلام یا هیئت فرد را ببیند، به صاحب نشان (خداوند) منتقل شود.
- **هویت الهی:** این عمل به معنای «خدایی شدن» و خروج از بی‌هویتی است.

ب) سمو (بلندی و رفعت)

واژه اسم از ریشه «سمو» به معنای آسمان و بلندی نیز مشتق شده است:

- **دوری از حقارت:** انسان برای بزرگ شدن نباید به موجودات فروتر از خود (جمادات و نباتات) متوسل شود.
- **اتصال به بی‌نهایت:** بزرگی واقعی تنها از طریق تمسک به «بلندای هستی» و عظمت الهی حاصل می‌شود.

۳. مفهوم «الله» و تبیین قدرت در مقیاس هستی

واژه «الله» به معنای ذاتی است که مستجمع جمیع صفات و کمالات وجودی است. در این تحلیل، قدرت الهی با استفاده از داده‌های کیهان‌شناسی تبیین شده است:

مقیاس‌های کیهانی و حقارت قدرت‌های مادی

- **جایگاه زمین:** کره زمین در برابر کهکشان‌ها، مانند «ارزنی در بیابان لوت» یا «قطره‌ای در اقیانوس آرام» است.
- **عظمت فواصل:** نوری که از برخی ستارگان به زمین می‌رسد، میلیاردها سال نوری در حرکت بوده است (با سرعت ۳۰۰ هزار کیلومتر در ثانیه).
- **تحلیل سیاسی-اعتقادی:** با درک این عظمت، قدرت‌های مادی (مانند آمریکا و تسلیحات نظامی آن) در مقیاس هستی هیچ انگاشته می‌شوند. کسی که با «الله اکبر» به قدرت مطلق متصل شود، از هیچ قدرت دنیوی هراس نخواهد داشت.

۴. رحمت الهی و اشتیاق به بازگشت انسان

متن بر اساس روایات، تصویر ویژه‌ای از رابطه خداوند با انسان ترسیم می‌کند:

- **فراتر از محبت مادری:** محبت مادران تنها قطره‌ای از دریای رحمت الهی است.
- **فراخوان دائمی:** ملائکه هر شب و به ویژه در شب‌های جمعه، انسان‌ها را برای گفتگو با صاحب قدرت و طلب حاجت (درمانی برای دردمندان و غنا برای فقیران) صدا می‌زنند.
- **اشتیاق به گنهکاران:** طبق روایات، اگر انسان گنهکار از میزان اشتیاق خداوند به بازگشت خود آگاه شود، از شدت شوق جان خواهد داد.

۵. جایگاه ساختاری و فقهی بسم‌الله در قرآن

در خصوص جایگاه این آیه، نکات زیر حائز اهمیت است:

موضوع	تبیین و جزئیات
جامعیت	تمام قرآن در سوره حمد و سوره حمد در بسم‌الله خلاصه شده است.
اثر حفاظتی	این آیه ۱۹ حرف دارد که به عنوان سپری در برابر طبقات یا موکلین نوزده‌گانه جهنم عمل می‌کند.
تمایز فقهی	شیعه بسم‌الله را جزء لاینفک هر سوره می‌داند (برخلاف اهل سنت که تنها در سوره فاتحه آن را جزء سوره می‌شمارند).
نیت در نماز	به دلیل پیوند بسم‌الله با غرض هر سوره، اگر نمازگزار نیت سوره‌ای را تغییر دهد، باید بسم‌الله را مجدداً با نیت سوره جدید قرائت کند.
شعار الهی	تأکید شده است که حتی در نمازهای اخفاتی (آهسته)، بسم‌الله الرحمن الرحیم بلند قرائت شود.

نتیجه‌گیری

«بسم‌الله الرحمن الرحیم» فراتر از یک عبارت تشریفاتی، مانیفست اتصال انسان به منبع قدرت و زیبایی مطلق است. این آیه به معنای نشان‌دار کردن هویت انسانی با نشان خداوند و پناه بردن به عظمتی است که تمامی قدرت‌های مادی را در برابر خود ناچیز می‌سازد. پایداری در برابر سختی‌ها (همانند دوران عام‌الحرزن پیامبر) ثمره مستقیم درک صحیح این پیوند توحیدی است.

